

USTÁLENÉ PREDLOŽKOVO-MENNÉ SPOJENIA V NEMČINE¹

Peter Ďurčo

Filozofická fakulta, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

ĎURČO, Peter: Fixed preposition-noun combinations in German. *Philologia*, vol. XXX n° 2 (2020): 177–189.

Abstrakt: Článok je venovaný problematike konfrontačného výskumu špecifického typu minimálnych lexikalizovaných predložkovo-menných spojení, ich sémantickým a konštrukčným vlastnostiam v nemčine a slovenčine. V oblasti výskumu ustálených slovných spojení nebol tento typ uzuálnej kombinatoriky a kolokability jazykových jednotiek doposiaľ v centre záujmu. Pri skúmaní tohto javu vychádzame z hypotézy, že kolokabilita jazykových prvkov je zmerateľná a definovateľná aj pri synsématických slovách. Kolokačný profil každého slova je však jedinečný a z kontrastívneho hľadiska idiosynkratický. Na overenie tejto hypotézy možno efektívne využiť technologické aplikácie počítačovej lingvistiky a metódy korpusovej lingvistiky. Takýto výskum prináša oveľa presnejší a verifikovateľný obraz o fungovaní tohto typu slovných spojení, čo doteraz nedokázali zachytiť ani rôzne gramatické modely a opisy, ale ani lexikografické opisy založené na introspektívnej interpretatívnej lexikológii a lexikálnej sémantike.

Kľúčové slová: minimálne frazémy, predložkovo-menné slovné spojenia, aspekty použitia, kontrastívna analýza

Abstract: The article is devoted to the issue of confrontational research of a specific type of minimal lexicalized prepositional-noun combinations, their semantic and constructional properties in German and Slovak. In the field of research of fixed word combinations, this type of usual combinatorics and collocability of language units has not been at the center of research so far. In examining this phenomenon, we proceed from the hypothesis that the collocability of language elements is measurable and definable even by synsemantic

---

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0352/20: Konfrontačný výskum lexikalizácie konštrukčných modelov v nemčine a slovenčine.

words. However, the collocation profile of each word is unique and idiosyncratic in contrast. Technological applications of computational linguistics and the method of corpus linguistics can be effectively used to verify this hypothesis. Such research provides a much more accurate and verifiable picture of the functioning of this type of phrases, which has so far failed to capture various grammatical models and descriptions, but also traditional lexicographic descriptions based on introspective interpretative lexicology and lexical semantics.

Keywords: minimal phrasemes, prepositional phrases, aspects of usage, contrastive analysis

ÚVOD

V komunikácii sa na tvorenie zmysluplných viet alebo textov nepoužívajú len jednotlivé slová a voľné slovné spojenia, ale vo veľkej miere aj ustálené, resp. relatívne ustálené kombinácie slov. Sú dôležitými stavebnými prvkami v každom jazyku. Kombinatorické vlastnosti slov sa aktivujú spontánne v podobe slovných asociácií. Kombinatorické vlastnosti jazykových jednotiek sú však v každom jazyku špecifické, arbitrárne, čo spôsobuje najväčšie problémy pri opise a používaní cudzieho jazyka.

Vo výskume ustálených slovných spojení sa hlavná pozornosť venovala a venuje lexikalizovaným a frazeologizovaným slovným spojeniam s autosémantickými komponentmi. Nepovšimnuté však nezostali ani tzv. minimálne frazémy. V slovenčine na ne upozornil už Jozef Mlacek (1984) a ich definícia je aj vo frazeologickej terminológii (Ďurčo – Mlacek et al. 1995). Neabsentujú celkom ani kontrastívne výskumy v tejto oblasti (porov. napr. Dobříková 1977, Henschel 1984). Vo výskume ustálených slovných spojení však neboli synsémantiká (napr. predložky) východiskovou skúmanou jednotkou z hľadiska ich uzuálnej, typickej, resp. lexikalizovanej kolokability.

Špecifickým prípadom predložkovo-menných spojení (ďalej PMS) v nemčine sú spojenia s nulovým členom, resp. s petrifikovaným členom pre danú kombináciu predložky a substantíva. Ide o spojenia typu: *ab Hof, ab Werk, am Ende, am Tag, am Rande, an Bord, an Weihnachten, auf Abruf, auf Anhieb, auf Raten, auf Dauer, auf Wunsch, auf Antrag, auf Bewahrung, aus Gewohnheit, aus Angst, außer Kraft, außer Betrieb, außer Zweifel, bei Bedarf, bei Nacht, binnen Minuten, bis Mitternacht, dank Hilfe, durch Zufall, entgegen Berichten, entgegen Befürchtungen, gegen Ende, gegen Mittag, gemäß Satzung, gemäß Verfassung, hinter Gittern, im Vorfeld, im Vergleich, in Kürze, in Ruhe, infolge Krankheit, innerhalb Jahresfrist, laut Gesetz, mit Abstand, mit Erfolg, mit Grund, mit Genugtuung, mit Verspätung, mit Bedauern, mit Freude, mit Erstaunen, mit Befriedigung, nach Belieben, nach Kräften, nach Maß, nach*

Möglichkeit, nach Jahren, ohne Erfolg, ohne Zweifel, pro Kopf, seit Jahren, seitens Dritter, statt Worte, trotz Kritik, um Mitternacht, unter Applaus, unter Tränen, unter Gebrüll, unter Gelächter, über Jahre, über Nacht, von Beginn, vor Ort, vor Augen, wegen Krankheit, wegen Betrugs, wider Erwarten, während Jahren, zu Beginn, zu Hause, zu Fuß, zu Gast, zugunsten Dritter, zum Schluss, zur Zeit atď. Ako vidíme, ide o pestrú a veľmi početnú skupinu predložkovo-menných slovných spojení, ktoré primárne vyjadrujú rôzne adverbialne významy.

Nóvum prístupu ku skúmanému javu spočíva v integrácii gramatických a lexikálnych javov. Jav sa vníma ako lexikálno-gramatické kontinuum, kde sa lexikálne jednotky navzájom spájajú v ustálených konštrukciách, a na druhej strane konštrukčné modely viažu na seba typické, uzuálne, resp. až petrifikované lexikálne zloženie. Cieľom je skúmať tento bipolárny vzťah medzi konštrukčnými modelmi a lexikálnym obsadením slovných spojení, ich konštrukčnú a lexikálnu ustálenosť a variabilitu. Východiskom je skúmanie vlastností minimálnych konštrukcií v nemčine, ktorými sú kombinácie predložiek so substantívami s absenciou člena, resp. s petrifikovaným členom vrátane ich externých a interných variantných modelov a ich kolokačného potenciálu primárne s adverbialnou sémantikou.

Kombinatorické vlastnosti jazykových jednotiek, ich kookurenčný potenciál, ich distribučné vlastnosti a ich kolokačný rádius sú v každom jazyku špecifické, pre každú jazykovú jednotku tvoria jedinečnú, arbitrárne previazanú multivergentnú maticu v jej úplnosti ťažko postihnuteľných a v zásade nepredvídateľných relácií, čo spôsobuje najväčšie problémy pri skúmaní cudzieho jazyka.

Treba preto využiť synergický vplyv disciplín, ktoré sa venujú skúmaniu gramatickej stránky jazyka (napr. rodina teórií konštrukčnej gramatiky, korpusovej morfológie) a slovnej zásoby (počítačovej lingvistiky a korpusovej lexikografie). Práve oblasť spájateľnosti slov, kolokabilita a kompatibilita jazykových jednotiek, si priam vyžadujú takýto integrovaný prístup. Problematika integrovaného skúmania jazykových vzťahov ako lexikálno-gramatického kontinua je v súčasnosti ovplyvnená aj búrlivým rozvojom kvantitatívnych a kvalitatívnych metód korpusovej lingvistiky. Ide tu jednak o významný nárast množstva digitalizovaných textov v korpusoch, rôzne spôsoby ich značkovania a existenciu silných matematicko-štatistických modelov, ako aj o rozvoj metód a nástrojov na extrahovanie kookurenčných vzťahov slov, ich kolokability a kompatibility v rámci rôznych konštrukčných modelov, čo otvára úplne nové možnosti opisu tohto jazykového javu.

V našom výskume vychádzame z hypotézy, že aj pre konštrukčné typy ako napr. spojenie predložky a substantíva je možné empiricky zistiť nielen ich

internú a externú variabilitu, ale je možné vymedziť aj ich kolokačný potenciál z pohľadu lexikálneho obsadenia ustálených konštrukčných typov a ich variantných modelov. Druhou hypotézou je predpoklad, že aj pre synsémantiká je možné empiricky zistiť nielen ich konštrukčnú distribúciu, ale je možné vymedziť aj ich kolokačný potenciál z pohľadu lexikálneho obsadenia základných ustálených konštrukčných typov a ich variantných modelov.

MATERIÁLOVÁ BÁZA

Výskum sa opiera o rozsiahly empirický materiál v databáze PREPCON², ktorá bola vytvorená na základe najväčšieho korpusu nemeckého jazyka DeReKo³. Všeobecný modul PREPCON_{explorativ} obsahuje všetky predložkovo-menné spojenia extrahované z korpusu. Databáza uvádza všetky predložky pri konkrétnom substantíve alebo všetky substantíva pri jednej predložke:

Tabuľka 1: Výber najfrekvencovanejších substantív k predložke *außer*

Präposition	Nomen	Frequenz	Prozent	Rang
außer	Kraft	3890	9,33 %	1
außer	Kontrolle	3673	8,82 %	2
außer	Frage	3275	7,85 %	3
außer	Acht	2663	6,39 %	4
außer	Gefecht	2263	5,43 %	5
außer	Konkurrenz	1781	4,27 %	6
außer	Betrieb	1674	4,02 %	7
außer	Lebensgefahr	1553	3,73 %	8
außer	Dienst	1095	2,64 %	9
außer	Haus	1094	2,62 %	10
außer	Landes	1044	2,5 %	11
außer	Reichweite	955	2,29 %	12
außer	Zweifel	854	2,05 %	13
außer	Rand	808	1,95 %	14
außer	Atem	774	1,87 %	15

Celkovo je v tabuľke s predložkou *außer* 333 substantív s minimálnou frekvenciou výskytu 5.

² PREPCON: <http://uwv.ids-mannheim.de/prepcon/index.html>

³ DeReKo: <https://www1.ids-mannheim.de/kl/projekte/korpora/>

Tabuľka 2: Všetky predložky so substantívom „Kraft“

Präposition	Nomen	Frequenz	Prozent	Rang
außer	Kraft	3890	9,33 %	1
in	Kraft	994	1 %	12
an	Kraft	150	0,16 %	48
vor	Kraft	73	0,08 %	84
um	Kraft	69	0,08 %	106
neben	Kraft	33	0,06 %	93
mit	Kraft	23	0,02 %	141
auf	Kraft	16	0,02 %	173
laut	Kraft	13	0,01 %	168
von	Kraft	13	0,01 %	148
durch	Kraft	11	0,01 %	128
ohne	Kraft	11	0,01 %	191
über	Kraft	10	0,01 %	158
aus	Kraft	7	0,01 %	178
zwischen	Kraft	7	0,01 %	185
für	Kraft	7	0,01 %	173
bei	Kraft	6	0,01 %	170

SÉMANTICKÁ ANALÝZA

V koncepcii uzuálnych slovných spojení K. Steyerovej (2013) sa kontextové prvky, ktoré regulujú, limitujú a špecifikujú význam PMS označujú ako aspekty použitia (Gebrauchsaspekte). Nejde tu o prejav polysémie PMS, ale o rôzne významové odtienky, pragmatické funkcie, konotácie, textové špecifiká, markantné morfosyntaktické javy, pre ktoré je však typická rekurentnosť, teda fakt, že aj tu ide o uzualizované kontextové vzorce. Na detailné skúmanie týchto vzťahov sa využíva špeciálny program lexpan (Lexpan Pattern Analyser)⁴, ktorý dokáže štatisticky vyhodnocovať konkordančné zoznamy z korpusov a tiež kolokačné profily podľa cielene definovaných konštrukčných modelov.

Nóvum pri sémantickej analýze PMS teda spočíva v tom, že sa rozlišuje medzi tzv. základným významom (Kernbedeutung) a aspektmi použitia (Gebrauchsaspekte). Nerozlišuje sa, ako je to tradičné v lexikografii, podľa jednotlivých významov na jednej strane a pragmatickými charakteristikami na strane druhej. Táto pomerne radikálna odchýlka od tradičných opisov je založená na zis-

⁴ LEXPAN: <http://uwv.ids-mannheim.de/lexpan/>

teniach hĺbkovej korpusovo-empirickej analýzy, ktorá ukazuje, že v praxi je ťažké oddeliť úrovně významu a ďalšie aspekty použitia. Zároveň však platí, že základný význam sa určiť dá. Ide o všeobecný význam, ktorý sa vzťahuje na väčšinu výskytov PMS a je pevne zakotvený v kognitívnom systéme. Napr. základný význam *PWV auf Anhieb* je ‘sofort’, teda „ihneď“; základný význam *PMS am Anfang* je ‘zunächst’, čiže „najprv“. Platnosť základného významu je však len konceptuálna, teda vymedzuje všeobecný význam PMS, nie jeho použitie. Napríklad vetu „Pod’ ihneď sem!“ nie je možné preložiť ako *,„Komm auf Anhieb her.“ Existujú samozrejme aj prípady, ktoré nemožno zahrnúť do jedného základného významu. Ide o prípady polysémie, ako napr. *PMS in Kürze* znamená buď ‘demnächst’, teda „čoskoro“, a tiež ‘kurz gehalten’, teda „stručne“. Skutočné vysvetlenie použitia binárnych PMS ako minimálnych významových jednotiek však možno podať iba prostredníctvom ich uzuálneho jazykového okolia. Aspekty použitia sú všetky aspekty pragmatiky (funkcie, rečové akty, konotácie, domény, typy textu atď.). Tieto aspekty však musia tiež spĺňať kritérium rekurentnosti, t. j. sú založené na uzuálnych kontextuálnych vzorcoch dostatočne doložených v korpusových dátach.

Typickým príkladom aspektov použitia môže byť napr. častý výskyt negácie pri *PMS auf Dauer* (napr. *auf Dauer nicht gutgehen*) alebo *PMS auf Anhieb* (*nicht auf Anhieb* {*klappen/gelingen/funktionieren*}). Ďalším aspektom použitia môže byť špecifikácia všeobecných konceptov, napr. temporálne *PMS von Anbeginn* (od počiatku) sa používa predovšetkým v spojení s plánovaním, rozhodnutiami a zámermi. *Von Anbeginn* vyjadruje, že niečo sa premyslelo alebo bolo zamýšľané od začiatku. Jedno PMS sa môže samozrejme viazať na rôzne aspekty použitia. *PMS von Anbeginn* sa uzuálne vyskytuje aj v kontextoch, v ktorých ide o kritiku daného stavu, ktorý nenastal aktuálne, ale negatívny následok bol zrejmý už v počiatku. *PMS auf Abruf* (= na vyzvanie) súvisí so skutočnosťou, že niečo je pripravené alebo niekto stojí v pozadí. *Auf Abruf* vyjadruje aj okolnosť, že niečo alebo niekto je v prípade potreby okamžite k dispozícii. *PMS auf Abruf* sa často používa tiež v spojení s trhom práce. Ide takmer vždy o kontexty s negatívnou konotáciou, v ktorých sa poukazuje na absenciu regulácie pravidelného pracovného času (porov. Hein et al. 2018). Je zrejmé, že tieto aspekty majú vplyv na použitie PMS, nemajú však status autonómnych významových prvkov, ale sú previazané so základným významom PMS, pričom ho špecifikujú, ale nediferencujú v zmysle rozštiepenia významov, čo by viedlo ku vzniku polysémie.

VARIANTNOSŤ PMS

Hoci je konštitučným znakom PMS ich petrifikovanosť s absenciou člena, neznamená to, že sú nemenné. Môžu priberať vonkajšie aj vnútorné variantné komponenty, ako je to bežné pri frazeologizmoch. Môžeme to demonštrovať na príklade PMS *mit Genugtuung*. Toto PMS pripúšťa v pozícii medzi predložkou a substantívom vkladanie komponentov, ktoré modifikujú alebo špecifikujú jeho význam. Veľmi častý je napr. variant *mit einer gewissen Genugtuung*.

INTERNÁ VARIANTNOSŤ

Interný variantný model *mit X Genugtuung* má rôzne podoby:

- a) Model *mit* [SYNTAGMA_FUNKT: konnotativ_quantifizierend] *Genugtuung* má typické obsadenie vnútornej variantnosti s nasledujúcimi prvkami: *einer Mischung aus, einem Schuss, einem Hauch von, einer Portion, einem Anflug von, einem Ausdruck von, einem Gefühl der, einer gehörigen Portion, einer gewissen inneren, einer grossen Portion, dem Ausdruck tiefer, dem Gefühl der, einem Schuß, einem Unterton von G.*
- b) Model *mit* [SUBSTANTIV_FUNKT: emotiv] *und Genugtuung* má typické obsadenie vnútornej variantnosti s nasledujúcimi prvkami: *Freude und, Stolz und, Erleichterung und, großer Freude und, Respekt und, Befriedigung und, besonderer Freude und, Erstaunen und, Dankbarkeit und, Häme und, Vergnügen und, Wohlwollen und, großer Erleichterung und, Überraschung und, Interesse und, Wehmut und G.*
- c) Model *mit* [(...) ADJEKTIV] *Genugtuung* má viacero podtypov:
  - ca) *mit* [ADJEKTIV_SEM: offenkundig_deutlich wahrnehmbare Reaktion] *Genugtuung*: *breiter, deutlicher, erkennbarer, ersichtlicher, hörbarer, kaum verhohlener, kaum verhüllter, kaum versteckter, merklicher, nicht zu überhörender, offener, offenkundiger, offensichtlicher, sichtbarer, sichtlicher, spürbarer, unüberhörbarer, unübersehbarer, unverhohlener, unverkennbarer G.;*
  - cb) *mit* [ADJEKTIV_SEM: nichtoffenkundig_verhaltene Reaktion] *Genugtuung*: *einer gewissen, einiger, stiller, gewisser, leiser, heimlicher, innerer, ein wenig, klammheimlicher, verhaltener, vorsichtiger, ein klein wenig, einer kleinen, zurückhaltender, bescheidener, leichter, relativer G.;*
  - cc) *mit* [ADJEKTIV_FUNKT: intensivierend] *Genugtuung*: *großer, grosser, besonderer, tiefer, größter, viel, grösster, einer grossen, satter, einer großen, nicht geringer, vollster, wachsender, allergrößter, außerordentlicher, in-niger, riesiger, unbändiger, äußerster G.;*

- cd) mit [ADJEKTIV_{FUNKT}: konnotativ_positiv] *Genugtuung*: *freudiger, stolzer, dankbarer, professioneller, amüsiertes, gelassener, rührender G.*;
- ce) mit [ADJEKTIV_{FUNKT}: konnotativ_negativ] *Genugtuung*: *grimmiger, hämischer, bitterer, zynischer, spöttischer, trauriger, düsterer, makabrer, sarkastischer, schmerzlicher, wütender, zähneknirschender G.*

EXTERNÁ VARIANTNOSŤ

V prípade tzv. externých variantov ide o rekurentné prvky mimo základného rámca PMS, ktoré v rámci významu PMS modifikujú, resp. špecifikujú rôzne aspekty použitia. Niekedy môže dôjsť k takej forme ustálenia, že sa dá v niektorých prípadoch hovoriť už o samostatnej jednotke. Týka sa to napr. PMS v konštrukcii *jmndn. erfüllt es mit Genugtuung*.

Základný externý variantný model X *mit Genugtuung* má niekoľko podtypov:

- a) Model [ADVERB_{temporal}] *mit Genugtuung* má typické temporálne adverbiá: *bereits, damals, danach, dann, derweil, derzeit, immer, indessen, inzwischen, jetzt, jüngst, noch, schließlich, später, unterdessen, vorerst, währenddessen, wieder, zuletzt, zunächst, zuvor*.
- b) Model [ADVERB₁] *mit Genugtuung* obsahuje adverbiá, ktoré aktivujú aspekt použitia s významom „akceptovanie daného, resp. vzniknutého stavu“ napriek istej nespokojnosti: *allerdings, dennoch, dabei, jedoch, trotzdem, vielmehr*.
- c) Model [ADVERB₂] *mit Genugtuung* aktivuje prostredníctvom skupiny adverbií aspekt použitia s významom istej miery spokojnosti s danou situáciou: *doch, durchaus, immerhin, zumindest*.
- d) Tretia skupina adverbií v tomto modeli aktivuje aspekt použitia, ktorý pozitívne hodnotí porovnávané situácie: *ebenfalls, zudem, außerdem, ebenso*.
- e) V modeli [ADVERB₃] *mit Genugtuung* adverbiá aktivujú aspekt použitia, ktorý vyjadruje hodnotenie hovoriaceho k istej skutočnosti: *jedenfalls, natürlich, sicher, fast, sicherlich, offenbar, geradezu, lediglich, offensichtlich, sogar, verständlicherweise, wirklich, freilich, grösstenteils, größtenteils, offenkundig*.
- f) Model *mit Genugtuung und* [SUBSTANTIV_{FUNKT}: konnotativ_emoativ] v spojení s ďalšími substantívami označujúcimi emócie aktivuje aspekt použitia, ktorý vyjadruje spôsob citového rozpoloženia voči danej situácii: *Freude, Erleichterung, Stolz, Dankbarkeit, Zufriedenheit, Zuversicht, Häme*.

KONTRASTÍVNA ANALÝZA

Aj pri sémanticky jasne motivovaných slovných spojeniach sú z konfrontačného hľadiska časté pomerne komplikované multivergentne prepojené ekvivalentné vzťahy. Naše doterajšie výskumy ukázali, že minimálne petrifikované konštrukcie typu predložka + podstatné meno majú ďalší konštrukčný potenciál vo variantných modeloch, ktorými rozširujú a zároveň špecifikujú svoju sémantiku, čo má z konfrontačného hľadiska zásadný vplyv na určenie ekvivalentnosti (porov. Ďurčo 2018a, b; Ďurčo et al. 2019; Ďurčo – Tabačeková /2020/; Fraščíková 2018; Hein et al. 2018; Hornáček Banášová 2018; Hornáček Banášová – Fraščíková /2020/; Tabačeková 2017, 2018a, b, 2019).

Tieto zdanlivo sémanticky priezračné slovné spojenia tvoria z konfrontačného hľadiska často pomerne komplikované multivergentne prepojené ekvivalentné vzťahy. Faktory, ktoré majú vplyv na ekvivalent, sú rôznorodé. Môže ísť o rozdiely v extenzii nemeckého PMS a slovenskými ekvivalentmi. Napr. PMS *auf Abruf* má v slovenčine šesť rôznych ekvivalentov: 1. *na výzvu, na vyzvanie*, 2. *na požiadanie*, 3. *do odvolania*, 4. *dočasne*, 5. *na objednávku*, 6. *na vyžiadanie*. Ani tieto ekvivalenty však nepokrývajú celé spektrum významov a aspektov použitia. PMS *auf Abruf* sa používa aj v súvislosti s pracovným trhom v spojení *Arbeit auf Abruf*, ktoré nemá slovenský pendant a dá sa vyjadriť opisne ako *pracovná zmluva bez stanovenia presných zmluvných podmienok*.

Ďalšou príčinou multivergentných ekvivalentných vzťahov je limitovaná platnosť prototypického ekvivalentu v kookurenčných poliach rôznych sémantických tried. Napr. slovné spojenie *nach Belieben* (= *podľa ľubovôle*) vytvára veľmi diferencované vzťahy mono-, poly- a semiekvivalencie v závislosti od kolokability slovného spojenia s typickým okolím. Slovné spojenie *nach Belieben* má dva základné významy: 1. *eigenwillig, eigensinnig* (= *svojoľne*), 2. *beliebig* (= *ľubovoľne*). V závislosti od okolia môže mať v slovenčine rôzne ekvivalenty, resp. niektoré kookurencie sa v slovenčine uzuálne ani nevyskytujú:

- DE: *nach Belieben* + *dominieren, deklasieren, gewinnen* – SK: 0,
- DE: *nach Belieben* + *beherrschen, diktieren, manipulieren, kontrollieren* – SK: *podľa ľubovôle ovládať, diktovať, manipulovať, kontrolovať*,
- DE: *nach Belieben* + *sich austoben, stöbern* – SK: *do vôle/do ľubovôle + vybláznit' sa, prehŕňať sa*,
- DE: *nach Belieben* + *sich etwas aussuchen, etwas abschmecken* – SK: *podľa chuti + si niečo vybrať, dochutiť niečo*.

Príčinou polyekvivalentnosti môže byť aj rozdielna platnosť ekvivalentu pri spojeniach PMS so slovesami, ktoré označujú rôzne slovesné deje. Napr. PMS *am Telefon* má rôzne ekvivalenty v závislosti od toho, či sa spája s činnosťami

slovesami (= cez telefón, po telefóne), stavovými slovesami (= na telefóne) alebo priebehovými slovesami (= pri telefóne).

Na ekvivalent má vplyv aj miera funkčnej a významovej autonómnosti PMS. Ak vytvára PMS pevnejšie väzby so svojím okolím, najmä slovesami, stráca svoju autonómnosť a mení sa aj sémantika. Na ilustráciu možno uviesť príklad PMS *auf Distanz*: *etwas auf Distanz* – *niečo na diaľku* (napr. *Ehe auf Distanz* – *manželstvo na diaľku*), *auf Distanz von etwas* – *na vzdialenosť od niečoho*, *auf Distanz gehen* – *dať/dávať si odstup, mať odstup, jm gegenüber auf Distanz gehen* – *správať sa s odstupom k niekomu, zu jm/zu etwas auf Distanz gehen* – *1. pristupovať s odstupom k niekomu/niečomu, 2. dištancovať sa od niekoho/niečoho, jmdn./etwas auf Distanz halten* – *držať/udržiavať si odstup od niekoho/niečoho, k niekomu/k niečomu, auf Distanz bleiben* – *zachovať si odstup, auf Distanz achten* – *dbať na odstup, auf Distanz wirken* – *pôsobiť z diaľky/na diaľku, jn auf Distanz bringen* – *dostať niekoho na dištanc*.

Konvergenzie a divergenzie medzi PMS a ich ekvivalentmi nevytvárajú jasné disjunktívne extenzionálne a intenzionálne vzťahy, ale vytvárajú rôzne graduálne a inkluzívne vzťahy ekvivalencie v rámci paradigmatických a syntagmatických tried slov, s ktorými sa PMS spájajú. Platnosť tzv. prototypického ekvivalentu je limitovaná nielen extenzionálnym rozsahom, ale do hry výrazne vstupujú tzv. aspekty použitia a funkčný status PMS.

ZÁVER

Nový prístup k výskumu PMS v nemčine a slovenčine ako typických a uzualizovaných jednotiek spája javy na pomedzí medzi gramatikou, lexikou a textom. Spojenie systémovolingvistického a textovolingvistického prístupu pomáha presne vymedziť typy a triedy predložkovo-menných spojení a ich variabilitu v nemčine v konfrontácii so slovenčinou. Konfrontačný výskum ponúka nové poznatky z pohľadu ekvivalencie, pretože odstraňuje bariéry medzi gramatickými prístupmi ku skúmaniu spájateľnosti autosémantických a sysémantických lexikálnych jednotiek a lexikologickými prístupmi, tradične primárne orientovanými na skúmanie uzuálnej kolokability autosémantických lexikálnych jednotiek.

Metodologický prínos práce je vo využití rôznych metód korpusovej lingvistiky s využitím jej najnovších technológií a nástrojov. Využitie jazykových korpusov poskytuje úplne novú materiállovú bázu na exaktný a verifikovateľný empirický výskum. Využitie experimentálnych metód počítačovej lingvistiky eliminuje slabiny selektívneho výberu dát, ktoré možno vidieť pri lexikálno-sémantických prístupoch založených primárne na individuálnej introspekcii.

Praktický prínos a okamžité využitie má on-line aplikácia na spracúvanie a sprístupňovanie výsledkov výskumu v podobe špeciálnej dvojjazyčnej nemecko-slovenskej databázy. Z teoretického hľadiska prispeje výskum k prehĺbeniu poznatkov o mechanizmoch a fungovaní spájateľnosti slov na širokom empirickom základe.

Z experimentálneho hľadiska má zásadný význam to, že sa pri výskume lexikalizácie konštrukčných modelov využívajú rôzne matematicko-štatistické modely zisťovania kookurencie a kolokability slov, a rozsiahle analýzy prispievajú k prehĺbeniu a ku skvalitneniu konfrontačného výskumu nemčiny a slovenčiny.

Z teoretického hľadiska je prínos práce v novom prístupe ku skúmaniu lexikalizovaných konštrukcií v nemčine a slovenčine ako typických a uzualizovaných jednotiek na pomedzí medzi gramatikou a lexikou. Takto založený konfrontačný výskum prináša nové poznatky pre teóriu ekvivalencie, pretože ide o skúmanie ekvivalentnosti na pozadí paralelného porovnávania ucelených konštrukčných modelov, v ktorých sa realizujú lexikálne jednotky v nemčine a slovenčine.

Z metodologického hľadiska, ale aj z hľadiska predmetu skúmania ide o nový prístup, ktorý buduje na exaktných, verifikovateľných a koncíznych princípoch so snahou zavádzať a využívať v rámci lingvistiky exaktné výskumné a experimentálne metódy.

Praktický prínos výskumu je v spracovaní rozsiahleho jazykového materiálu v podobe detailného opisu minimálnych lexikalizovaných konštrukcií a konštrukčných modelov v nemčine a slovenčine, ktorý v slovenskej germanistike doposiaľ absentuje.

Literatúra

- DOBŘÍKOVÁ, Mária. 1977. „Minimálne frazémy v slovenčine a bulharčine.“ In *Frazeologické štúdie II*, 18–35. Bratislava: Esprima.
- ĎURČO, Peter. 2013. „Extensionale und intensionale Äquivalenz in der Phraseologie am Beispiel von deutschen und slowakischen Sprichwörtern.“ In *Parémiologie. Proverbs et formes voisines. Tome 2.*, edited by Jean Michel, Natalie Kübler and Jean-Philippe Zouogbo, 49–64. Benayoun: Sainte Gemme.
- ĎURČO, Peter. 2018a. „Faktoren der konvergenten und divergenten Äquivalenz von präpositionalen Wortverbindungen: Deutsch – Slowakisch.“ In *Sprachliche Verfestigung. Wortverbindungen, Muster, Phrasem-Konstruktionen*, edited by Kathrin Steyer. (= Studien zur Deutschen Sprache 79), 285–306. Tübingen: Narr Verlag.

- ĎURČO, Peter. 2018b. „Lexikalisierte PWVs aus kontrastiver Sicht“. In *Aktuelle Fragen und Trends der Forschung in der slowakischen Germanistik*, edited by Monika Hornáček Banášová and Simona Fraščíková, 9–59. Nümbrecht: Kirsch-Verlag.
- ĎURČO, Peter – Monika Hornáček Banášová – Simona Fraščíková – Jana Tabačková. 2019. „Zur Äquivalenz der minimalen lexikalisch geprägten Muster „Präposition + Substantiv“ im deutsch–slowakischen Kontrast.“ *Yearbook of Phraseology*, Vol. 10, 141–172.
- ĎURČO, Peter – Jana TABAČEKOVÁ. 2020. „Das phraseologische Modell des Typs Präposition+Substantiv und Relevanz der Gebrauchsaspektanalyse aus kontrastiver Sicht.“ In C. Mellado Blanco, H. Holzinger, N. M. Iglesias, A. Mansilla (Hgg.): *Muster in der Phraseologie. Monolingual und kontrastiv (Reihe Studia Phraseologica et Paroemiologica. Band 4)*. 87–106. Hamburg: Dr. Kovač.
- ĎURČO, Peter – Jozef MLACEK – Jana SKLADANÁ – František MIKO – Ema KROŠLÁKOVÁ – Milada JANKOVIČOVÁ – Mária DOBRÍKOVÁ. 1995. *Frazeologická terminológia: Komisia pre výskum frazeológie pri Slovenskom komitáte slavistov*. Bratislava: Stimul.
- FRAŠČÍKOVÁ, Simona. 2018. „Die korpusbasierte Untersuchung der ‚lokalen‘ Präposition–Substantiv–Verbindung *am Telefon* aus kontrastiver Sicht.“ In *Aktuelle Fragen und Trends der Forschung in der slowakischen Germanistik 3*, edited by Monika Hornáček Banášová and Simona Fraščíková, 60–106. Nümbrecht: Kirsch-Verlag.
- HEIN, Katrin – Peter ĎURČO – Carmen Mellado BLANCO – Kathrin STEYER. 2018. „Am Anfang – na začiatku – al principio. Eine musterbasierte Fallstudie im Sprachvergleich. In *Sprachliche Verfestigung. Wortverbindungen, Muster, Phrasem-Konstruktionen*, edited by Kathrin Steyer. (= Studien zur Deutschen Sprache 79), 307–339. Tübingen: Narr Verlag.
- HENSCHHEL, Helgunde. 1985. „Minimalphaseme in konfrontativer Sicht (am Material des Tschechischen, Slowakischen, Russischen und Deutschen).“ In *Linguistische Studien, Reihe A, Arbeitsberichte 120/II*. Berlin: Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für Sprachwissenschaft.
- HORNÁČEK BANÁŠOVÁ, Monika. 2018. „Präpositionale Wortverbindungen mit modaler Bedeutung.“ In *Aktuelle Fragen und Trends der Forschung in der slowakischen Germanistik 3*, edited by Monika Hornáček Banášová and Simona Fraščíková, 147–171. Nümbrecht: Nümbrecht: Kirsch-Verlag.
- HORNÁČEK BANÁŠOVÁ, Monika – Simona FRAŠČÍKOVÁ (v tlači). „*IM KURS – AUßER KURS*. Die morpho-syntaktische und semantisch-distributionelle Analyse von Präposition-Nomen-Wortverbindungen aus kontrastiver Sicht (Deutsch-Slowakisch).“ In C. Mellado Blanco, H. Holzinger, N. M. Iglesias, A. Mansilla (Hgg.): *Muster in der Phraseologie. Monolingual und kontrastiv (Reihe Studia Phraseologica et Paroemiologica. Band 4)*. 107-124. Hamburg: Dr. Kovač.

- MLACEK, Jozef. 1984. *Slovenská frazeológia*. Bratislava: SPN.
- STEYER, Kathrin. 2000. „Usuelle Wortverbindungen des Deutschen. Linguistisches Konzept und lexikografische Möglichkeiten.“ *Deutsche Sprache*, no. 28: 101–125.
- STEYER, Kathrin. 2013. *„Usuelle Wortverbindungen. Zentrale Muster des Sprachgebrauchs aus korpusanalytischer Sicht.“* Tübingen: Narr Verlag.
- STEYER, Kathrin. 2018. „Lexikalisch geprägte Muster – Modell, Methoden und Formen der Onlinepräsentation.“ In *Sprachliche Verfestigung. Wortverbindungen, Muster, Phrasem-Konstruktionen*, edited by Kathrin Steyer. (= Studien zur Deutschen Sprache 79), 227–264. Tübingen: Narr Verlag.
- TABAČEKOVÁ, Jana. 2017. „Formale Abgrenzung der präpositionalen Wortverbindungen.“ In *Filologické štúdie*, edited by Mária Vajičková et al., 14–20. Nümbrecht: Kirsch-Verlag.
- TABAČEKOVÁ, Jana. 2018. „Die präpositionale Wortverbindung *im Handumdrehen*. Eine kontrastive Studie.“ In *Aktuelle Fragen und Trends der Forschung in der slowakischen Germanistik 3*, edited by Monika Hornáček Banášová and Simona Fraščíková, 107–146. Nümbrecht: Kirsch-Verlag.
- TABAČEKOVÁ, Jana. 2019a. „Die Problematik der Äquivalenz der präpositionalen Wortverbindungen als phraseologischen Einheiten.“ In *Cudzíe jazyky v premenách času 9 = Foreign languages in changing times, 9*, edited by Roman Kvapil et al., 96–108. Bratislava: Ekonóm.
- TABAČEKOVÁ, Jana. 2019b. *Präpositionale Wortverbindungen. Eine kontrastive Fallstudie*. Berlin: Logos.

On-line Quellen

- LEXPAN: <http://uwv.ids-mannheim.de/lexpan/>. [letzter Zugriff am 30. 9. 2020]
- PREPCON: <http://uwv.ids-mannheim.de/prepcon/index.html>. [letzter Zugriff am 30. 9. 2020]
- DeReKo: <https://www1.ids-mannheim.de/kl/projekte/korpora/>. [letzter Zugriff am 30. 9. 2020]

prof. Peter Ďurčo, CSc.
 Filozofická fakulta
 Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
 Nám. J. Herdu 2
 97101 Trnava
 e-mail: durco@vronk.net